

POZNATKY CVIČNÝCH UČITEĽOV O FUNKCII CVIČNÉHO UČITEĽA (AKO KARIÉROVEJ POZÍCII UČITEĽA „ŠPECIALISTU“) A ICH NÁZORY NA ŇU

TRAINING TEACHERS' KNOWLEDGE OF THE FUNCTION OF TRAINING TEACHER (AS A CAREER POSITION – TEACHER „SPECIALIST“) AND THEIR OPINIONS ABOUT IT

Mária Benková¹

Abstrakt

Osobnosť učiteľa je formovaná aj jeho pedagogickými skúsenosťami. Obzvlášť tými prvými, získanými počas pedagogickej praxe, ktoré môžu zásadne ovplyvniť postoj praktikantov – budúcich učiteľov k učiteľskému povolaniu. Cviční učitelia ako skúsení poradcovia a sprievodcovia praktikantov pri tom zohrávajú významnú úlohu. Článok obsahuje informácie o výskume zameranom na zistenie poznatkov a názorov cvičných učiteľov na činnosti spojené s touto náročnou a zodpovednou kariérovou pozíciou.

Kľúčové slová: pedagogická prax, praktikant, učiteľské povolanie, kariérová pozícia – cvičný učiteľ

Abstract

The teacher's personality is also formed by his particular pedagogical experiences. Especially by the first trainees' pedagogical experience as teachers during their training courses. This can essentially affect trainees – future teachers' attitude to the teaching profession. Training teachers as experienced advisers and trainees' guides have an important role. This article includes information about survey focused on finding training teachers' knowledge and opinions about activities associated with this demanding and responsible career position.

Key words: training courses, trainee, teaching profession, career position – training teacher/practice teacher

V súvislosti s témou dizertačnej práce (Analýza práce cvičných učiteľov ako špecifických edukátorov) je zorganizované výskumu, ktorého výsledky sú obsahom tohto príspevku už druhým krokom na ceste za zistením úrovne súčasnej pedagogickej praxe na našich cvičných školách so zameraním sa na prácu *cvičných učiteľov* počas nej, ktorá podľa nás nie je taká, aká by mala a mohla byť.

Prvým krokom bolo zorganizovanie prieskumu v akademickom roku 2010/2011 medzi študentmi doplnkového pedagogického štúdia (DPŠ) na KIP TUKE – praktikantmi cvičných škôl, v ktorom sa dotazníkovou metódou zisťovali ich názory na štyri základné oblasti spojené s pedagogickou praxou. Prvou oblasťou záujmu boli názory študentov na predmet Odborová didaktika, ktorý v akademickom roku 2009/2010 prvýkrát predchádzal samotnej

¹ Mgr. Mária Benková, e-mail: maria.benkova@tuke.sk, Katedra inžinierskej pedagogiky TU v Košiciach, Letná 9, 042 00, Košice, tel: +42155602 3313

pedagogickej praxi. Druhá oblasť zisťovala názory študentov na celkovú organizáciu pedagogickej praxe. Z hľadiska dôležitosti postavenia *cvičného učiteľa* počas praxe bola časť otázok v tretej oblasti nasmerovaná na prístup *cvičných učiteľov* k praktikantom a ich ochotu spolupracovať s nimi. Štvrtým okruhom boli otázky zisťujúce u študentov KIP ich najčastejšie problémy, s ktorými sa stretli pri príprave na vyučovaciu hodinu, ktorú mali odučiť, ako aj priamo počas nej. Výsledky tohto prieskumu boli publikované v zborníku z konferencie konanej 25.11.2010 v Nitre pod názvom *Dôležitosť spolupráce cvičných učiteľov s praktikantmi počas pedagogickej praxe* (Benková, 2011).

Cieľ

Súhlasiac s výsledkami viacerých výskumov a tvrdeniami viacerých odborníkov (Černotová, 2000a, 2009, 2010 a i.) o nezastupiteľnom a nenahraditeľnom mieste *cvičného učiteľa* počas pedagogickej praxe, ako aj celkovej dôležitosti absolvovania pedagogickej praxe - nevyhnutnej súčasti pregraduálnej prípravy budúcich učiteľov (Dytrtová – Krhutová, 2009; Perclová, 1997 a i.) KIP vytvorila pre *cvičných učiteľov* odborných predmetov na *cvičných školách* s ktorými dlhodobo spolupracuje dotazník, v ktorom boli otázky zamerané na zistenie ich poznatkov o tejto funkcii ako aj ich názorov na pripravenosť učiteľov túto zodpovednú kariérovú pozíciu zastávať. Viaceré skutočnosti ako napr. veľmi stručné zmienky o *cvičných učiteľoch* v našej legislatíve dokazujú neadekvátnosť záujmu našej spoločnosti o tak dôležitý subjekt praktickej časti pregraduálnej prípravy budúcich učiteľov - o *cvičných učiteľov*. Napr. taký zákon o vysokých školách 175/2008 Z. z. síce predpisuje v rámci pregraduálnej prípravy učiteľov prax, no nedefinuje ani *cvičného učiteľa* a *cvičné školy* charakterizuje v § 35 len stručne ako „Typy špecializovaných výučbových zariadení verejných vysokých škôl“ a v § 37 definuje *cvičné školy* a *cvičné školské zariadenia* ako „inštitúciu, s ktorou verejná vysoká škola uzatvára zmluvu o spolupráci“. Zákon o pedagogických a odborných zamestnancoch 317/2009 Z. z. zas hovorí o samozrejmosti pre každého učiteľa, rozvíjať svoje profesijné kompetencie. *Cviční učitelia* sú spomínaní v piatej časti § 30 písmeno b, kde sa uvádza, že pedagogický zamestnanec s prvou atestáciou je spôsobilý vykonávať okrem iných činností aj činnosť pedagogického zamestnanca *cvičnej školy* alebo *cvičného školského zariadenia*, ako aj § 33 písmeno g, kde sa hovorí, o tzv. učiteľoch špecialistoch – t.j. *cvičných učiteľoch*.

Cieľom tohto výskumu bolo na základe odpovedí opýtaných *cvičných učiteľov* odborných predmetov na stredných odborných školách v Košiciach, ktoré sú tzv. *cvičnými školami* KIP TUKE, potvrdiť hypotézu o nedostatočnej úrovni pedagogickej praxe spôsobenej v prvom rade nedostatočnou informovanosťou *cvičných učiteľov*, čo vykonávanie takejto funkcie „obnáša“ a teda aj nedostatočnou prípravou *cvičných učiteľov* na túto zodpovednú a náročnú funkciu. *Cviční učitelia* väčšinou nie sú zámerne vyberaní, neprechádzajú konkurzom a pridelenie študenta k *cvičnému učiteľovi* býva viac-menej náhodné. Často krát nebývajú dodržané ani základné požiadavky na kvalifikáciu učiteľa a požadované minimum dĺžky praxe (5 rokov). *Učitelia* v súčasnosti vykonávajú povinnosti *cvičného učiteľa* nad rámec úväzku a aj keď to robia podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia či možností, domnievame sa v zhode s M. Černotovou (2010), že pre plnenie povinností v tejto kariérovej pozícii je potrebné zvládnuť teoretickú i praktickú predprípravu.

Materiál a metódy

Pre *cvičných učiteľov* odborných predmetov na stredných odborných školách (tzv. *cvičných školách* KIP TUKE) bol vytvorený 11-otázkový dotazník. Jednotlivé otázky možno rozdeliť do troch okruhov. Prvý okruh tvorí jedna 4-položková otázka zameraná na zistenie

terminologického chápania pojmov cvičný učiteľ, praktikant či vzťah medzi praktikantom a cvičným učiteľom opýtanými cvičnými učiteľmi. Nadpis tohto príspevku napovedá, že nám išlo aj o zistenie *poznatkov cvičných učiteľov*, ktoré majú *o činnostiach, ktoré by mal každý cvičný učiteľ vykonávať* (druhý okruh otázok), ako aj ich *názorov na pripravenosť, záujem resp. nezáujem cvičných učiteľov túto funkciu vykonávať*, doplnenú o otázku ich záujmu zúčastniť sa na inštruktáži pre cvičných učiteľov odborných predmetov, ak by bola zrealizovaná (tretí okruh otázok). Výskumu sa zúčastnilo 32 cvičných učiteľov odborných predmetov z piatich cvičných škôl: Obchodná akadémia (11 cvičných učiteľov) a štyri stredné odborné školy – elektrotechnická (4 cviční učitelia), hutnícka (5 cviční učitelia), stavebná a geodetická (9 cviční učitelia), strojnica (3 cviční učitelia). Kritériom na zaradenie respondenta do výskumného súboru bola len ochota spolupracovať vyplnením dotazníka a skúsenosť byť cvičným učiteľom minimálne jednému praktikantovi. Dotazníky boli osobne doručené na jednotlivé stredné školy priamo vedúcemu pedagogickej praxe. Po uplynutí jedného týždňa boli vyplnené dotazníky opäť osobne vyzdvihnuté a výsledky následne spracované a vyhodnotené. Najpodstatnejšie výsledky tohto výskumu sú prezentované na nasledujúcich stranách tohto príspevku.

Kto je cvičný učiteľ?

Predtým, ako sme v dotazníku kládli cvičným učiteľom otázky týkajúce sa ich názorov na túto neľahkú funkciu či dôvody ich záujmu ju vykonávať, chceli sme zistiť, ako cviční učitelia zadefinujú resp. charakterizujú sami seba. Tak ako sme predpokladali, cviční učitelia sa najčastejšie charakterizovali ako *pomocníci, opora* či *vzor pre praktikanta*. V rôznych modifikáciách tak odpovedala takmer polovica opýtaných cvičných učiteľov. Táto položka prvej otázky v dotazníku bola zámerne sformulovaná v podobe nedokončenej vety (rovnako ako aj nasledujúci tri): ***Cvičný učiteľ je ...*** (otázka č.1a) Medzi očakávanými odpoveďami definícií a charakteristík tohto pojmu sa vyskytli aj odpovede typu: • *Cvičný učiteľ je veľmi vyťažovaný.* • *Cvičný učiteľ je daný vedením školy.* Jeden cvičný učiteľ dokonca siahol po definícii cvičného učiteľa publikovanej v odbornej literatúre (Černotová, 2000; Kontírová, 2010 a i.): • *Cvičný učiteľ je pedagóg, ktorý riadi, koordinuje, dozoruje a hodnotí adepta učiteľstva.* Za povšimnutie však stoja tie definície cvičných učiteľov, ktoré stotožňujú cvičného učiteľa s uvádzajúcim učiteľom alebo v definíciách spomínajú namiesto praktikanta - začínajúceho učiteľa. Uznávame, že cviční učitelia môžu považovať svojich praktikantov za začínajúcich učiteľov, keďže počas pedagogickej praxe „začínajú“ svoje teoretické poznatky a vedomosti prvýkrát aplikovať v praxi, no nazdávame sa, že tak ako zákon o pedagogických a odborných zamestnancoch 317/2009 Z.z. jednoznačne odlišuje kariérové stupne pedagogických zamestnancov (vrátane kategórie učiteľa), cviční učitelia by mali jednotlivé termíny používať v správnych súvislostiach, rovnako ako v prípade odlišenia cvičného učiteľa od učiteľa uvádzajúceho.

Vzťah medzi cvičným učiteľom a praktikantom

Nakoľko sa v charakteristikách cvičného učiteľa pochopiteľne veľmi často opakovalo jeho prepojenie na praktikanta, považujeme za správne, že sme ako druhú položku tejto otázky zaradili nedokončenú vetu: ***Vzťah medzi cvičným učiteľom a praktikantom by mal ...*** (otázka č.1b) Nadpolovičná väčšina odpovedí cvičných učiteľov začínala slovesom *byť*. V dokončených častiach viet sme sa dozvedeli, že by to mal byť *vzťah demokratický, priateľský, založený na úcte a dôvere*, či *vzťah kolegiálny, usmerňujúci praktikanta*. Aj keď len v nepatrnom zastúpení vyskytli sa aj odpovede charakterizujúce ich vzájomný *vzťah ako formálny resp. pracovný*.

Čím je cvičný učiteľ pre praktikanta?

Pri dokončeníach začatej vety: *Pre praktikanta je cvičný učiteľ ...* (otázka č.1c) sme chceli porovnať rozdiely resp. prípadné zhody s charakteristikami tejto dôležitej funkcie v prvej pološke tejto otázky. Musíme skonštatovať, že vo viac ako tretine odpovedí cviční učitelia zopakovali svoje vyjadrenia o cvičnom učiteľovi ako o *vzore, pomocníkovi a poradcov pre praktikanta*. Najčastejšie cviční učitelia v tejto súvislosti zdôrazňovali význam cvičného učiteľa pre praktikanta v osobe, ktorá mu pomôže prepojiť teóriu s praxou.

Kto by mal byť cvičným učiteľom?

Najčastejšie sa opakujúcim kritériom cvičných učiteľov, kto by podľa nich mal túto funkciu vykonávať bola *prax cvičného učiteľa* vyskytujúca sa vo viac ako tri štvrtine odpovedí. Konkretizácia dĺžky praxe sa však pohybovala od časovo bližšie nešpecifikovaného obdobia (mal by to byť učiteľ s praxou, učiteľ s praxou v danom odbore, či pedagóg so skúsenosťami a pozitívnym vzťahom k výchovno-vzdelávaciemu procesu), cez minimálne 5-ročnú prax, až po odpovede potrebnej 10 či dokonca 15-ročnej praxe.

Práve tieto odpovede cvičných učiteľov naznačujú, že pravdepodobne nie len „oni“ nevedia, kto by cvičným učiteľom mal (minimálne v súvislosti s jeho pedagogickou praxou v danom odbore) byť. Ak samotní cviční učitelia (ku ktorým sú na pedagogickej praxi praktikanti pridelovaní v drvivej väčšine vedením školy alebo vedúcim praxe hlavne podľa študijného odboru praktikanta a odborného predmetu, ktorý cvičný učiteľ vyučuje) uvádzali rôzne odpovede, môžeme predpokladať, že sami nespĺňajú toto kritérium. Otázkou zostáva, že ak to tak skutočne je, čo je dôvodom, že vedúci pedagogickej praxe (resp. vedenie školy) priraduje praktikantov aj k takýmto učiteľom? Nedostatok cvičných učiteľov? Nevedomosť vedenia cvičných škôl o týchto kritériách? Chýbajúce presné inštrukcie vyplývajúce z neadekvátneho záujmu kompetentných o tento dôležitý subjekt pedagogickej praxe?

Medzi odpoveďami cvičných učiteľov sa často spomínali pojmy *odborník, skúsený pedagóg*, či *pedagóg s dlhoročnou praxou*. Koho si tak pod označením odborník či skúsený pedagóg opýtaní cviční učitelia predstavujú? Za povšimnutie iste stoja aj odpovede (otázka č.1d): *Cvičným učiteľom by mal byť: • skoro každý, • nielen učiteľ s minimálne 10-ročnou praxou ale zároveň by mal byť aspoň 5 rokov aj triednym učiteľom*. Ako to bolo myslené? Pri takýchto druhoch odpovedí by sa žiadalo vysvetlenie odpoveďou respondenta na doplňujúcu otázku „Prečo?“.

Druhý okruh otázok smeroval k zisteniu poznatkov a názorov cvičných učiteľov na činnosti spojené s funkciou cvičného učiteľa počas pedagogickej praxe. Zaujímalo nás, čo si myslia (a tým možno predpokladať, že tak ako si myslia, tak aj konajú) o konzultáciách písomných príprav pred vyučovacou hodinou odučenou praktikantom a rozboroch následne po odučených vyučovacích hodinách, ktoré sú bezprostredne naviazané na samotnú prítomnosť cvičného učiteľa na hodine vedenej praktikantom a nasmerovanie jeho pozornosti. Celkové vyvodené závery výskumu, na základe odpovedí cvičných učiteľov na päť otázok patriacich do tohto okruhu, sú však čiastočne skreslené tým, že nie všetci cviční učitelia na ne odpovedali. Nevieme, či to bolo spôsobené nepochopením znenia tej – ktorej otázky alebo inými dôvodmi. Relatívnu početnosť jednotlivých odpovedí sme preto pri každej otázke vyhodnocovali zvlášť, podľa reálneho počtu na ňu odpovedajúcich cvičných učiteľov.

Konzultácie pred praktikantom vedenou vyučovacou hodinou

Vychádzajúc z presvedčenia o potrebe uistiť praktikanta o správnosti jeho úvah a vhodnosti realizácie všetkého, čo sa odhodlal vykonať na základe spracovanej písomnej prípravy na vyučovaciu hodinu, ktorú má „odučiť“, sme cvičným učiteľom predložili tvrdenie (otázka č.2): **Konzultácie pred praktikantom vedenou vyučovacou hodinou by mali byť:**

a/ vždy,

b/ podľa potreby praktikanta,

c/ podľa možností cvičného učiteľa, na ktoré mali vyjadriť svoj názor zakrúžkovaním zodpovedajúceho čísla pri každej z ponúknutých odpovedí na päťstupňovej škále (od plne nesúhlasím „1“ až po úplne súhlasím „5“). Pri vyhodnocovaní odpovedí sme sa práve kvôli vyššie spomínaným rozdielom v počte odpovedajúcich cvičných učiteľov na jednotlivé otázky, rozhodli vyhodnocovať prvé tri najčastejšie sa vyskytujúce odpovede. Nadpolovičná väčšina zo všetkých cvičných učiteľov zúčastnených výskumu *úplne súhlasí* s tvrdením, že konzultácie pred praktikantom vedenou vyučovacou hodinou by sa mali konať *vždy*, čo považujeme za správne. Práve táto odpoveď sa umiestnila na prvom mieste.

Druhé miesto však obsadila odpoveď, v ktorej cviční učitelia zakrúžkovaním *mediánu* pri možnosti „konzultácie by sa mali konať vždy“ naznačili svoju nerozhodnosť vyjadriť súhlas s tým, že by konzultácie mali byť bezpodmienečnou vstupenkou pre praktikanta, ktorú by mal od svojho cvičného učiteľa získať na to, aby mohol viesť vyučovaciu hodinu. A toto považujeme za nesprávne.

Tretou najčastejšie volenou odpoveďou bol taktiež *medián* pri možnosti „konzultácie by mali byť podľa možností cvičného učiteľa. Tým, že cviční učitelia ani plne nesúhlasia ani úplne súhlasia s tým, že by mali ponúknuť svojim praktikantom konzultácie podľa toho, aké možnosti oni sami majú môžeme byť spokojní len čiastočne. Jednak preto, že môžeme predpokladať, že práve oni zakrúžkovali svoj úplný súhlas s tým, že konzultácie by mali byť vždy, resp. že nesúhlasia s tým, že by konzultácie mali byť podľa potrieb praktikanta. Praktikant si môže predsa myslieť, že všetko tak ako si vo svojej písomnej príprave naplánoval je najlepšou možnou voľbou ako postupovať, no nemusí to tak predsa byť. Ako uvádzame pri vyhodnocovaní názorov cvičných učiteľov a dôvodoch záujmu/nezáujmu byť cvičným učiteľom, viaceri cvičných učiteľov sa obáva práve toho, že praktikant svoju vyučovaciu hodinu nezvládne a cvičný učiteľ to bude musieť naprávať, čím dôjde k časovému sklzu. Nazdávame sa však, že práve tým, že by sa konzultácie konali vždy, aspoň čiastočne by sa eliminovala pravdepodobnosť neúspechu praktikanta. Aj keď úplnú istotu, s dobre odučenou vyučovacou hodinou praktikantom cvičný učiteľ nemôže mať nikdy, nakoľko rozhodujúcim faktorom ovplyvňujúcim zdarný priebeh praktikantom vedenej vyučovacej hodiny je nie len pripravenosť praktikanta na hodinu, ale aj spätná väzba od študentov prítomných na konkrétnej vyučovacej hodine, ako aj od iných (nepredvídateľných) okolností.

V doplňujúcej otázke (otázka č.7) zisťujúcej **pocity pri konzultáciách s praktikantom**, takmer dve tretiny cvičných učiteľov uviedli, že sa pri konzultáciách cítia *sebaisto*. V snahe zistiť, **s čím majú najčastejšie cviční učitelia problém** (otázka č.8) vyplývajúci zo zastávania pozície cvičného učiteľa sa jednoznačne vyjadrili, že ani *s nadviazaním kontaktu s praktikantom*, ani napríklad *s udrжанím autority*. Problém mávajú skôr *so zosúladením rozvrhu cvičného učiteľa s rozvrhom praktikanta – študenta vysokej školy*, ako aj *so samotnou komunikáciou mimo vyučovania*.

Rozbor praktikantom vedenej vyučovacej hodiny

Ak sa praktikant opätovne nemá dopúšťať rovnakých chýb, domnievame sa, že jedným z najúčinnějších spôsobov ako to dosiahnuť, je bezprostredne po odučení vyučovacej hodiny

(alebo aspoň hneď ako je to možné) vykonať následný rozbor jeho činností a celkového priebehu vyučovacej hodiny. Názory cvičných učiteľov o potrebe vykonávania rozboru vyučovacej hodiny vedenej praktikantom sme zisťovali (obdobne ako pri zisťovaní ich názorov na potrebu realizácie konzultácií pred vyučovacou hodinou vedenou praktikantom) pomocou ponúknutého tvrdenia (otázka č.3) **Rozbor praktikantom vedenej vyučovacej hodiny by mal nasledovať:**

a/ *vždy*,

b/ *podľa potreby praktikanta*,

c/ *ak to cvičný učiteľ uzná za potrebné*, na ktoré mali vyjadriť svoj názor zakrúžkovaním zodpovedajúceho čísla pri každej z ponúknutých odpovedí na päťstupňovej škále (od plne nesúhlasím „1“ až po úplne súhlasím „5“).

Najčastejšie sa opakujúcou odpoveďou bolo vyjadrenie *úplného súhlasu* s tvrdením, že by rozbor mal nasledovať *vždy* po vyučovacej hodine „odučenej“ praktikantom, s čím možno vyjadriť uspokojenie. S tesným rozdielom medzi druhým a tretím miestom sa vyskytovali nerozhodné odpovede cvičných učiteľov, ktorí zvolili *mediány* pri obdivoch zvyšných možnostiach.

Prítomnosť cvičného učiteľa na vyučovacej hodine vedenej praktikantom, jej dĺžka a pozorovanie aktivít praktikanta

Nasledujúce trio otázok sa viaže na prítomnosť cvičného učiteľa (otázka č.4) na vyučovacej hodine vedenej praktikantom, dĺžky jeho prítomnosti na nej (otázka č.5) a pozorovanie jednotlivých činností praktikanta (otázka č.6). Na prvé dve otázky mali vyjadriť svoj názor zakrúžkovaním jednej z ponúknutých možností odpovedí a na poslednú z trojice bolo potrebné vyjadriť svoj názor (tak ako v prípade otázok o konzultáciách a rozboroch) zakrúžkovaním zodpovedajúceho čísla pri každej z ponúknutých odpovedí na päťstupňovej škále (od plne nesúhlasím „1“ až po úplne súhlasím „5“). Na dvojicu otázok týkajúcich sa prítomnosti cvičného učiteľa a dĺžky jeho prítomnosti na vyučovacej hodine vedenej praktikantom odpovedalo všetkých 32 cvičných učiteľov, ktorí sa výskumu zúčastnili. Odpovede sú pre lepšiu prehľadnosť uvedené v nasledujúcich tabuľkách s absolútnou i relatívnou početnosťou odpovedí.

Tabuľka 1: Prítomnosť cvičného učiteľa na VH vedenej praktikantom

CU by mal byť na VH vedenej praktikantom prítomný:	Absolútna početnosť	Relatívna početnosť
a/ <i>stačí ak je prítomný niekedy (podľa vlastného uváženia)</i>	18	56,3
b/ <i>vždy</i>	14	43,8
c/ <i>prítomnosť CU nie je potrebná</i>	0	0

Zdroj: vlastné výpočty

Ako môžeme vidieť cviční učitelia sa svojimi odpoveďami rozdelili do dvoch skupín. Ani jeden z cvičných učiteľov neuviedol, že jeho *prítomnosť* na takejto hodine *nie je potrebná*, no nadpolovičná väčšina cvičných učiteľov je presvedčená, že ich *prítomnosť* na vyučovacej hodine vedenej praktikantom *by mala závisieť od jeho uváženia*. S čím si dovoľíme vyjadriť nesúhlas a nespokojnosť. Nazdávame sa, že pri takom počte vyučovacích hodín, ktoré majú praktikanti celé odučiť (ide len o 3 vyučovacie hodiny) by mal byť cvičný učiteľ prítomný *vždy*, nakoľko nemôže predsa so stopercentnou istotou predpokladať, že praktikant si so študentmi „poradí“ a koniec koncov, čo bude predmetom následného rozboru ak na vyučovacej hodine cvičný učiteľ prítomný nebude? K takému názoru nás priviedlo aj zistenie, kedy sme sa na základe rozhovorov s praktikantmi dozvedeli, že cviční učitelia si

počas vyučovacích hodín, ktoré „namiesto nich odučili ich praktikanti“ zatiaľ „porobili svoje veci“. Nazdávame sa, že prítomnosť cvičného učiteľa na vyučovacej hodine vedenej praktikantom by nemala byť len formalitou. Žiaden praktikant by nemal mať z prítomnosti cvičného učiteľa na svojej hodine strach alebo to dokonca brať ako nepríjemné, ale ako jedinečnú možnosť vďaka jeho postrehom a následným upozorneniam a dobrým radám získať čo najviac skúseností, ktoré mu potom pomôžu v jeho pedagogickej praxi.

Ako odpovedalo opýtaných 32 cvičných učiteľov na otázku dĺžky ich prítomnosti na vyučovacej hodine vedenej praktikantom môžeme vidieť v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 2: Dĺžka prítomnosti cvičného učiteľa na VH vedenej praktikantom

Dĺžka prítomnosti CU na VH vedenej praktikantom by mala byť:	Absolútna početnosť	Relatívna početnosť
a/ vždy na celej vyučovacej hodine	14	43,8
b/ vždy len na časti praktikantom vedenej VH	1	3,1
c/ podľa jeho vlastného uváženia "ako to praktikantovi ide"	17	53,1

Zdroj: vlastné výpočty

Až na jednu výnimku, cvičného učiteľa podľa ktorého stačí aby bol cvičný učiteľ prítomný na vyučovacej hodine vedenej praktikantom *vždy len na časti*, sa aj pri tejto otázke opýtaní cviční učiteľia rozdelili do dvoch skupín. Nadpolovičná väčšina uviedla, že to „ako to praktikantovi ide“ by malo byť rozhodujúcim kritériom na to, aby sa cvičný učiteľ *vždy* rozhodoval, či na vyučovacej hodine zostane až dokonca alebo z vyučovacej hodiny odíde skôr. Menšia polovica cvičných učiteľov si naopak myslí, že by mali byť prítomní *vždy na celej vyučovacej hodine* vedenej praktikantom. Dá sa predpokladať, že najčastejším dôvodom cvičných učiteľov na rozhodnutie odísť z vyučovacej hodiny vedenej praktikantom (ak je predpoklad, že to praktikant „zvládne“), je presvedčenie cvičného učiteľa o vhodnosti a správnosti tohto rozhodnutia - nechať ho, nech si to vyskúša aj sám a presvedčí sa o tom, že vyučovacia hodina môže mať úplne iný priebeh a koniec koncov aj záver (dosiahnutie stanovených špecifických cieľov vyučovacej hodiny), keď sa praktikant bude musieť spoliehať len sám na seba.

Poslednou otázkou súvisiacou s prítomnosťou cvičných učiteľov na vyučovacej hodine vedenej praktikantom bola otázka, ktorou sme chceli zistiť, čo si počas pozorovania ako si praktikant na vyučovacej hodine počína cviční učiteľia všímajú. Cviční učiteľia vyjadrovali svoje názory doplnením nedokončenej vety v znení **Počas vedenia vyučovacej hodiny praktikantom si všímate najviac:**

a/ jeho odborné vedomosti,

b/ jeho rečnícky prejav,

c/ jeho schopnosti zaujať študentov,

d/ jeho organizačné schopnosti (časové rozvrhnutie),

e/ jeho diagnostické schopnosti,

f/ iné, zakrúžkovaním zodpovedajúceho čísla pri každej z ponúknutých odpovedí na päťstupňovej škále (od plne nesúhlasím „1“ až po úplne súhlasím „5“).

Podľa odpovedí opýtaných možno konštatovať, že cviční učiteľia si v prvom rade všímajú schopnosti praktikanta *zaujať študentov*. Na druhom mieste sa umiestnila pozornosť cvičných učiteľov zameraná na *rečnícky prejav praktikanta* v tesnom predstihu („o jeden hlas“) pred zameriavaním pozornosti cvičných učiteľov na *odborné vedomosti praktikanta*. V druhej

polovici rebríčka sa na predposlednom mieste umiestnila pozornosť cvičných učiteľov nasmerovaná na *organizačné schopnosti praktikanta* reprezentované v prvom rade schopnosťou časového rozvrhnutia si jednotlivých etáp vyučovacej hodiny. *Diagnostické schopnosti praktikanta* si všímajú opýtaní cviční učitelia jednoznačne najmenej. Len v dvoch prípadoch využili respondenti možnosť doplniť inú činnosť, na ktorú sa zameriavajú (okrem ponúknutých). V prvom prípade cvičný učiteľ uviedol, že sa zameriava na *celkový priebeh vyučovacej hodiny, jasne stanovené ciele a ich splnenie. Utvrzovanie prebratého učiva* je pre jedného z cvičných učiteľov taktiež veľmi podstatnou zložkou vyučovacej hodiny a preto si ju počas pozorovania ako si praktikant počína všíma.

Posledný okruh otázok bol zameraný na zistenie názorov cvičných učiteľov o pripravenosti učiteľov vykonávať činnosti spojené s touto funkciou a dôvody záujmu/nezáujmu učiteľov túto činnosť vykonávať.

Pripravenosť cvičných učiteľov na vykonávanie tejto funkcie

V snahe analyzovať prácu cvičných učiteľov sme sa pokúsili zistiť aj to, aké názory majú cviční učitelia na *pripravenosť učiteľov vykonávať jednotlivé činnosti spojené s touto funkciou* (otázka č.9), v podobe vyjadrenia svojho názoru zakrúžkovaním zodpovedajúceho čísla pri štyroch konštatovaniach na päťstupňovej škále (od plne nesúhlasím „1“ až po úplne súhlasím „5“). Pri všetkých štyroch konštatovaniach cviční učitelia v drvivej väčšine volili odpovede vyjadrujúce ich *súhlas* s tvrdeniami, dokazujúci ich *presvedčenie o dostatočnej pripravenosti* cvičných učiteľov túto funkciu vykonávať, čo dokazujú aj údaje v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 3: Názory cvičných učiteľov na pripravenosť túto funkciu vykonávať

Názory CU na ich pripravenosť vykonávať činnosti spojené s touto funkciou	Absolútna početnosť					Relatívna početnosť*				
	plne nesúhlasím 1	2	3	4	úplne súhlasím 5	plne nesúhlasím 1	2	3	4	úplne súhlasím 5
a/	0	0	3	8	21	0	9,3	90,6		
b/	0	0	4	13	15	0	12,5	87,5		
c/	1	0	5	10	14	3,3	16,7	80		
d/	1	0	5	11	14	3,2	16,1	80,6		

Zdroj: vlastné výpočty

Legenda:

a/ pri rozboroch po odučení vyučovacej hodiny praktikantom viem, na čo ho mám upozorniť,

b/ počas pozorovania výstupu praktikanta viem, na čo sa mám zameriavať,

c/ na funkciu cvičného učiteľa sú učitelia odborných predmetov dostatočne pripravení,

d/ cviční učitelia odborných predmetov vedia, čo je náplňou ich práce v tejto funkcii.

* Rozdielnosť hodnôt relatívnej početnosti je spôsobená nevyjadrením svojho názoru všetkých cvičných učiteľov na všetky konštatovania.

O tom, že sa väčšina cvičných učiteľov cíti byť dostatočne pripravená na vykonávanie vyššie uvedených činností spojených s touto funkciou na základe ich odpovedí nemôžeme pochybovať. Za pozornosť však stoja odpovede tých cvičných učiteľov, ktorí zakrúžkovaním mediánu (ani plne nesúhlasím, ani úplne súhlasím) vyjadrili pochybnosť o tom, že je to naozaj tak. Vzhľadom k veľkosti výskumného súboru (32 cvičných učiteľov) je možné predpokladať, že pri vyššom počte respondentov by mohol počet práve takýchto učiteľov narásť. V jednom prípade cvičný učiteľ napísal poznámku, že *odpovedá len sám za seba* (zakrúžkovaním „5“

pri všetkých konštatovaniach) pretože to, *ako sú na tom ostatní kolegovia nechce a ani nemôže posudzovať.*

Záujem učiteľov o funkciu cvičného učiteľa

Predposledná z dvojice otázok (otázka č.10) zisťovala názory cvičných učiteľov na *nezáujem učiteľov túto funkciu vykonávať*, zakrúžkovaním najviac troch ponúknutých možností, prípadne doplnením vlastného názoru. Podľa voľby jednotlivých odpovedí cvičných učiteľov sme zostavili rebríček. Na *1. mieste* sa z ponúknutých možností odpovedí umiestnil názor cvičných učiteľov, že *nezáujem o túto funkciu je spôsobený tým, že je to práca navyše*. Táto možnosť zdôvodnenia, prečo je to tak, sa najviac pozdávala takmer tretine cvičných učiteľov. Na *2. mieste* sa umiestnilo zdôvodnenie, o ktorom je už zmienka pri analýze odpovedí cvičných učiteľov na potrebu konzultácií písomných príprav pred praktikantom vedenou vyučovacou hodinou (prvá otázka druhého okruhu). Cviční učitelia totiž ako dôvod nezájmu cvičných učiteľov o túto funkciu uvádzajú, že *je to kvôli uvedomovaniu si časového sklzu, ktorý môže vzniknúť potrebným opakovaním učiva v prípade, že to praktikant nezvládne*. Takmer 20% cvičných učiteľov (*3. miesto*) si myslím, že dôvodom je nie len to, že je to práca navyše ale že *je to nezaplatená práca navyše*. V druhej polovici rebríčka sa nachádza konštatovanie tvrdiace, že dôvodom nezájmu je *nevyhovovanie mať niekoho cudzieho na hodine*. Až na predposlednom mieste (pred obavou cvičných učiteľov, že to nezvládnu a ponúknutou možnosťou doplnenia vlastnej odpovede) sa umiestnila voľba šiestich cvičných učiteľov, ktorí si myslia, že by dôvodom mohla byť aj *chýbajúca inštruktáž, ktorá by cvičných učiteľov na vykonávanie tejto funkcie pripravila*. Aj v tomto prípade vyjadrujeme nádej, že pri takej veľkosti výskumného súboru aký sme mali k dispozícii pri tomto výskume je pravdepodobné, že so zvýšeným počtom respondentov by narástol aj počet tých, ktorí by sa k zorganizovaniu inštruktáže, nápomocnej cvičným učiteľom pripraviť sa na túto neľahkú funkciu, prihlásili. Veriť tejto nádeji (a snáď ju aj zrealizovať) nás privádza aj vyhodnotenie odpovedí cvičných učiteľov na poslednú otázku tohto dotazníka (otázka č.11): *Ak ste medzi trojicou odpovedí v predchádzajúcej otázke zvolili aj možnosť d/ chýbajúca inštruktáž, mali by ste záujem zúčastniť sa jej?* Len sedem učiteľov sa k tejto otázke nevyjadrilo (predpokladáme, že práve kvôli tomu, že si možnosť d/ *chýbajúca inštruktáž* v predchádzajúcej otázke nezvolili), no napriek inštrukciám v otázke, až 14 učiteľov (čo je *takmer polovica* zo všetkých) uviedli, že by sa *určite mali záujem* takejto inštruktáže zúčastniť. Ďalšia štvorica učiteľov uviedla, že by sa taktiež zúčastnila, no záviselo by to od časového harmonogramu, časovej náročnosti resp. rozsahu inštruktáže. Len *jeden* respondent uviedol, že by záujem o inštruktáž pre cvičných učiteľov *nemal*.

ZÁVER

Na základe odpovedí cvičných učiteľov na otázky v dotazníku musíme konštatovať, že sami sa považujú za dostatočne pripravených na vykonávanie tejto funkcie (otázka č.9). Zámerne sme sa najprv pýtali na ich názory na potrebu poskytovania konzultácií svojim praktikantom (otázky č.2, č.7), rovnako ako aj na následné rozbory (otázky č.3, č.9), ktoré by mali byť v prvom rade založené na postrehoch cvičného učiteľa prítomného na vyučovacej hodine vedenej praktikantom (otázky č.4, č.5) a pod. a až v záverečnej etape sme sa ich priamo opýtali na ich názory o pripravenosti túto funkciu zastávať. Nazdávame sa však, že nie všetky odpovede cvičných učiteľov je možné považovať za dôkaz ich pripravenosti. Ide napr. konkrétne o odpovede dokazujúce: a/ nerozhodnosť cvičného učiteľa prikloniť sa k odpovedi, ktorá by jednoznačne súhlas cvičného učiteľa s tvrdením o potrebe poskytnúť praktikantovi *konzultácie vždy pred ním vedenou vyučovacou hodinou* potvrdzovala (otázka

č.2), b/ názory cvičných učiteľov, ktorí považujú za správne, ak sú prítomní na vyučovacej hodine vedenej praktikantom *len ak to oni uznajú za vhodné* (otázka č.4) a taktiež c/ postačujúca dĺžka prítomnosti cvičných učiteľov na vyučovacej hodine vedenej praktikantom *vždy len na časti* (otázka č.5). K značnej opatrnosti vyvodzovania záverov tohto výskumu nás však nabáda skutočnosť súvisiaca jednak s dost' nízkym počtom respondentov vo výskumnom súbore (len 32 cvičných učiteľov) a zároveň aj fakt, že sme sa pri vyhodnocovaní výsledkov výskumu riadili neoverenými (predovšetkým subjektívnymi) kritériami o dostačujúcej resp. nedostačujúcej pripravenosti cvičných učiteľov vykonávať túto funkciu, z dôvodu nedostupnosti výsledkov podobných empirických výskumov, s ktorými by sme výsledky tohto výskumu mohli porovnať. Existujúce výskumy o postavení cvičného učiteľa v procese pregraduálnej prípravy študenta na rolu učiteľa, o vybraných aspektoch práce cvičného učiteľa, či zástoji cvičných učiteľov v rozvoji didaktických schopností praktikantov nazerajú na problematiku významu cvičného učiteľa z iných pohľadov (Dytrtová, Sandanusová, 2010).

S čím však aj na základe výsledkov nášho výskumu môžeme súhlasiť sú závery týchto výskumov o potrebe organizačného zabezpečenia, t.j. prijatie Vyhlášky o cvičných (fakultných) školách a cvičných učiteľoch (Kontírová, 2010), ktoré by jednoznačne stanovili aj kritériá súvisiace s vykonávaním tejto funkcie, ako aj o potrebe organizovania odborných seminárov pre cvičných učiteľov (Kučírková, 2010) alebo aj o potrebe zvýšenia počtu hodín výstupovej praxe (Sandanusová, 2010), ktorá by umožnila cvičným učiteľom dať svojim praktikantom viac priestoru snád' aj v podobe neprítomnosti cvičného učiteľa na vyučovacej hodine vedenej praktikantom.

Literatúra

BENKOVÁ, Mária. 2011. Dôležitosť spolupráce cvičných učiteľov s praktikantmi počas pedagogickej praxe. In *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou „Pedagogické situácie v stredných odborných školách a možnosti ich riešenia“*. Nitra : SPU, 2011, s. 47-56. ISBN 978-80-552-0663-9.

ČERNOTOVÁ, Marta. 2000a. Problémové prvky pregraduálnej prípravy učiteľov. (Ich náprava – ako príspevok k plneniu projektu Milénium). In *Vzdelávanie pedagogických pracovníkov v 21.storočí. Príspevky z celoštátnej konferencie Budmerice 3.-4.apríla 2000*. Zost. Ľ. Hrdina. 1. vyd. Bratislava : Metodické centrum v Bratislave, 2000, s.51-60.

ČERNOTOVÁ, Marta. 2009. Cviční učitelia – objekty výskumy. In *Zborník príspevkov medzinárodnej konferencie Rozvoj a perspektívy pedagogiky a vzdelávania učiteľov*. Prešov 25.-26.6.2009.

ČERNOTOVÁ, Marta. a kol. 2010. *Cviční učitelia*. Prešov: FHPV PU, 2010. 111 s. ISBN 978-80-555-0154-3.

DYTRTOVÁ, Radmila, KRHUTOVÁ, Marie. 2009. *Učitel. Příprava na profesi*. Praha : Grada publishing, 2009. 128 s. ISBN 978-80-247-2863-6.

DYTRTOVÁ, Radmila., SANDANUSOVÁ, Anna. 2010. *Pedagogická praxe v pregraduální přípravě učitelů*. Brno : Tribun EU, 2010. 147s. ISBN 978-80-7399-947-6.

KONTÍROVÁ, Silvia. 2010. Zástoj cvičných učiteľov v rozvoji didaktických (dovedností) schopností) praktikantov. In *Výstupný materiál z projektu VEGA MŠ SR (projekt VEGA č.1/4525/07) „Cviční učitelia“*. Prešov : FHPV PU, 2010, s.39-61. ISBN 978-80-555-0154-3.

KUČÍRKOVÁ, Drahomíra. 2010. Inovácie v praktickej príprave študentov doplnujúceho pedagogického štúdia. In *Zborník „Pedagogická praxe v pregraduální přípravě učitelů“*. Brno : Tribun EU, 2010, s.34-40. ISBN 978-80-7399-947-6.

PERCLOVÁ, R. 1997. Role fakultních učitelů. In *Pedagogická praxe – praxeologie. Sborník příspěvků z konference o praxi na Pedagogické fakultě UK v Praze dne 4.-5.11.1996*. Praha : UK, 1997, s.58-61.

SANDANUSOVÁ, Anna. 2010. Pedagogická prax ako súčasť prípravy budúcich učiteľov biológie. In *Zborník „Pedagogická praxe v pregraduálnej príprave učiteľů“*. Brno : Tribun EU, 2010, s.49-56. ISBN 978-80-7399-947-6.

Recenzent: Ing. Eleonóra Černáková, PhD.